

A KONFLIKTUSOLDÓ

■ Bibó István, a mediátor figurája rajzolódik ki a *Forrás* folyóirat júniusi számában közölt két Bibóval kapcsolatos anyagából. Ménesi Gábor beszélgetése Ifj. Bibó Istvánnal áttekinti a teljes életutat és életpályát. A társadalomtudós élettörténete elsősorban a családi környezet felől, a szemtanúság hitelességével bomlik ki. Ugyanakkor érvényesül az utókor perspektívája („egyszerre vagyok családtag, utókor, s a jogutódként rám háruló kötelezettségeknek is eleget kell tennem”, mondja az interjúalany) illetve az életmű beható, árnyalt ismerőjének szempontja.

Az interjú után közölt Balog Iván-tanulmány egyfajta bevezetést kínál annak a módszernek, attitűdnek az összetettségébe, amellyel Bibó István a magyar kultúra talán legavatottabb „konfliktuselemzőjévé” vált: „Bibó meggyőződése az volt, hogy minden konfliktus mögött szembenálló értékrendek húzódnak meg, amelyek azonban mindig visszavezethetők egymásra. Az eredmény: a konfliktusok megszüntetése helyett racionalizálásuk, keretek közé terelésük, vagyis eljárásá átalakításuk.” – olvasható a tanulmányban.

Az élettörténet, amely ifj. Bibó István elbeszélése alapján körvonalazódik, mintegy alátámasztja és érthetővé teszi ezt a közvetítői attitűdöt, amelyik a Bibó-utóéletet is meghatározta abban az értelemben, hogy munkái sohasem váltak kisajátíthatóakká politikai értelemben, valószínűleg azért, mert megértéssel közeledett a különböző politikai és értékrendbeli nézetkülönbségekhez, és tanulmányaiban, akárcsak saját életében, képes volt meghaladni a leegyszerűsítő, sarkított ellentéteket. Egy korai családi fogódzó ehhez már az is, ahogyan az apai részről református, anyai részről katolikus családban a testvérek

vallása is különbözik – Bibó pedig református vallása, nevelése mellett a szegedi piarista gimnáziumba jár majd kamaszfiúként.

Részletesen számol be az interjú arról, ahogyan a negyvenes években a berendezkedő kommunista hatalom mellékvágányra juttatja Bibó egyetemi karrierjét („csak az maradhatott a tanszéken, aki marxista szellemben tanított, apámról azonban lehetett tudni, hogy sohasem lesz marxista”), majd ahogy az 1956-os események után a család megéli a családfő bebörtönzését. 1963-as szabadulása után Bibót egyrészt a többi, továbbra is bebörtönözve tartott rabtársának sorsa foglalkoztatja élénken – értelmiségieké és fegyverviselésért elítélt egyszerű embereké egyaránt, évről évre újabb beadványokat, fogalmaz belsődiéknak és külföldieknek. Másrészt életművét kellene kiteljesítenie – ebben családja is segíteni próbálja, afféle magánelőadásokat mondatnak vele magnóra családi körben, mivel hosszabb tanulmányok megírására gyakran nem jut idő és energia.

Ifj. Bibó István – lényegében Balog Iván tanulmányával egyetértésben, csak más szavakkal – így összegzi édesapja szellemi hagyatékának jelentőségét: „Úgy is mondhatnám: az igazi hazaszeretet biztos jele az, ha valaki szégyenkezni is képes a hazája miatt. Márpedig egy nemzet, egy ország – nagyjából ugyanúgy, mint egy ember – tud csodálatosan és tud rémesen viselkedni, és a magyar történelemben mindkettőre van elég példa ahhoz, hogy a tanulságok világosak legyenek. Bibó István életéből és írásából az erről való tisztességes vitához és gondolkodáshoz lehetne inspirációkat kapni, és talán lelki-szellemi erőt is meríteni.” (*Forrás, 2011. június*)

B. I. J.

MI AZ (OKTATOTT) IRODALOM?

■ 2010 januárjában került a francia érettségi tételek listájára Charles de Gaulle *Mémoires de guerre*-jének (*Háborús emlékiratok*) harmadik, *Salut* című kötete. Négy hónappal később egy irodalomtanár-közösség szervezett tiltakozásba kezd: Pascal Gondolatokját nem lehet de Gaulle emlékirataival helyettesíteni; ez utóbbi mű történetileg érdekes lehet ugyan, irodalmi értéke viszont semmis (a tiltakozás teljes dokumentációja megtalálható az alábbi honlapon: <http://www.lettresvoleses.fr>). Az érvek és ellenérvek a teljes 2010-es év idején különböző fórumokon folyamatosan fogalmazódtak meg, a *Les Temps Modernes* pedig év végi számában vállalkozott arra, hogy különböző szakmai közösségek megközelítésében végre tisztázatosan rendet tegyen a kérdésben. A gesztus semmiképpen sem meglepő a *Les Temps Modernes* irányából: Sartre és nemzedékének egykori lapja mindig is szerette magáénak tudni az utolsó szó jogát. Egész alapítástörténetét az ezzel a joggal való élés szándéka határozta meg (a *Les Temps Modernes* alapításáról, értelmiségi pozíciójáról lásd Anna Boschetti: *Sartre et Les Temps Modernes*. Les Éditions de Minuit, Paris, 1985). Ma a folyóirat már messzemenően nem jelenti ugyanazt, mint alapításakor és az azt követő években, ez a lapszám viszont ráérez egy olyan funkcionális problémára, melyet a korai fázisra jellemző radikalitással tárgyal. Nyilván ebben az esetben olyan kérdéstípusokkal szembesül, melyek kezelésében igencsak van gyakorlata: ki az értelmiségi, az írott szó mikor, milyen feltételek mellett irodalom, milyen tevékenységformákkal kombinálódhat az irodalom, mit jelent a politikailag elkötelezett írás? Annak ellenére, hogy a lapszám vezércikke (Claude Lanzmann) élesen jelzi, valójában a de Gaulle-szövegnek drukkol, a vitapozíciók jelzésében valós teret biztosít a középiskolai tanároknak, azoknak, akik a szöveg középiskolás közegben való olvasásának nehézségeivel szembesülnek. A magam részéről szintén de Gaulle-ra szavazok. Érdekes viszont végiggondolni a tanári ellenérvek, illetve a különböző professzionalizációjú szakemberek válaszait.

1. A tanárok első problémája: milyen szakmai kompetencia szükséges a szöveg ol-

vasásához? A szövegértelmezés és a történeti források értelmezése kerül itt ellentétbe egymással, s felmerül az oktatásszervezés kérdése: hogyan vonható be a történelemtanár az irodalom oktatásába? A kérdés arra a szakmai körökben sokszor megfogalmazott tézisre rimel, miszerint az önéletrajzi narratívumok kényes pozícióban vannak. Bizonyos típusainak irodalmi műfajként való elismertése nulla, történeti forrásként való alkalmazása pedig az elmúlt években vált módszertani szempontból tisztázottá. Valószínűleg viszont történelemtanár sem egykönnyen akadna, aki a de Gaulle-emlékiratokat tanítaná az 5. Köztársaság címszó alatt.

2. Politikum és irodalom. Az ellenállás másik összetevője az, hogy az irodalmat nem szabad politikai kérdésekkel kavarni. Ez az elképzelés az én generációm szocializációját is meghatározta. Holott az ellenérveket igen sok szálon lehet elindítani: most csak azt emelem ki, mekkora veszteségek érik azt az irodalmat, amely lemond átpolitizáltságának tudatosításáról.

Erre a két kérdésre zsigerből érkezik a válasz: az irodalom határféltései valójában olyan kérdéseket kerülnek meg, melyek a középiskolás generációnál még termékenyen vehetőek fel: az önéletrajz gyakorlata, a politikusi beszédmódok irodalmi relevanciája, a politikusok mellett fennforgó írásszakértők pozíciója. Az irodalom strukturális helyét illető kérdések. Miközben a tanárok olyan gondokra hivatkoznak, hogy a szöveg stílárisan nem feldolgozható. Az általuk adott példák pedig valóban a groteszk határát súrolják. Mert azzal kísérleteznek, hogy szövegyszerző szóképekre építsék a szövegolvasási stratégiákat. Jóhiszeműen és szakmai arroganciával megfogalmazott problémáikból valóban látszik, nincsenek eszközeik arra, hogy de Gaulle-t tanítsák. Mert arra készültek fel, hogy az irodalomoktatás stíláris gyakorlat. Holott egy politikai kérdésekben egyre kevésbé járatos középiskolás közösségben talán éppen lenne esély arra, hogy a valamiféle közéleti kultúra kialakítása ne csupán az állampolgári nevelésre fókuszáló tárgyak feladata maradjon. (*Les Temps Modernes* 2010. 661. Novembre-décembre)

Keszeg Anna